

prikazi–recenzije

Reviews – Critiques

Kevin W. Kaatz, *The Rise of Christianity: History, Documents, and Key Questions*. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2015.

Knjiga je zanimljiv doprinos Kevinu W. Kaatza, ostvaren u suradnji s Traci Boozer, Bernardom Dohertyem, Eliezerom Gonzalesom, Davidom W. Kimom, Ethanom Spanierom i Nancy Thompson, predstavnicima različitih sveučilišta i područja specijalizacije, iako svi djeluju u području povijesti ili religije. U tom smislu, ovaj doprinos može se shvatiti kao napor interdisciplinarnoga karaktera u jasnom skladu s ciljevima rada i zbirke u kojoj se nalazi.

Prikazano se bavi poviješću kršćanstva, a posebno ranim kršćanstvom, shvaćenim prirodno kao jednim od ključnih trenutaka u povijesti čovječanstva. Bavi se povijesnim razdobljem od Isusa do konsolidacije kršćanstva kao religije krajem 4. stoljeća. Kako je izričito navedeno u predgovoru, “the scope of the book stretches from before Christianity became a religion up until the end of the fourth century. This is considered to be the time period called ‘Early Christianity’ [...]. It is a pivotal epoch [...] the time when Christianity began to spread through the Roman Empire and beyond. Finally, it is a time when Christians went from being a persecuted minority to becoming the leading political and ecclesiastical power in the 300s” (“opseg knjige proteže se od doba prije nego što je kršćanstvo postalo religija sve do kraja 4. stoljeća. To se

smatra razdobljem nazvanim ‘rano kršćanstvo’ [...]. Ključno je razdoblje [...] vrijeme kada se kršćanstvo počelo širiti Rimskim Carstvom i dalje. Naposljetku, to je vrijeme kada su kršćani prešli iz uloge progonjene manjine u vodeću političku i crkvenu silu tijekom 4. stoljeća”) (str. xv).

Pristup je potpuno didaktičan, osmišljen za uporabu tijekom učenja i poučavanja. Glavna su ciljna skupina studenti viših obrazovnih razina ili svi zainteresirani za kritičko povijesno razdoblje koje obrađuje. Sadržaj i struktura knjige čine ju uvodnim doprinosom tomu razdoblju, a može se koristiti u različitim predmetima i specijalnostima (teologija, crkvena povijest, povijest religija, povijest misli ili opća povijest) kao uvodni tekst (referentna literatura ili priručnik) ili kao dodatni materijal za ciljanu uporabu. Naravno, ispunjava sve karakteristike udžbenika u predmetima specifičnim za povijest kršćanstva.

Važno je napomenuti da je ovaj rad nakladničkoga niza *Crossroads in World History* (“Raskršća u svjetskoj povijesti”), koja se je specijalizirala za posvećivanje svakoga sveska prekretnici u svjetskoj povijesti, protežući se od uspona civilizacije u Mezopotamiji do današnjih dana. Kako je prikazano u zajedničkom uvodnom dijelu (*How to use this book*, str. xiii-xiv), prekretnice treba proučavati kako bi se studentima pomoglo razumjeti uzroke i posljedice koje su se dogodile tijekom povijesti, dovodeći do dubokih promjena koje su i danas prisutne u političkim, kulturnim ili društvenim institucijama. To mogu biti određeni povijesni događaji (spomenut je atentat na Julija Cezara) ili šira razdoblja koja su promijenila način na koji shvaćamo svijet (primjerice uspon kršćanstva ili razvoj prosvjetiteljstva). Ta raskršća na putovima povijesti, koja su dovela do očekivanih ili nepoznatih rezultata, analiziraju se u ovim svescima,

a nesumnjivo bi rođenje i uspon kršćanstva bilo paradigmatično u tom smislu. Smatramo da je odabir toga povijesnoga razdoblja kao jedne od tema u nakladničkom nizu koji je pokrenut 2015. godine, a čiji je zadnji svezak objavljen 2023., mudar izbor.

Knjiga autora Kaatza i njegovih suradnika pruža adekvatnu strukturu za postizanje postavljenih ciljeva, kako u ovom djelu tako i u biblioteci u kojoj se nalazi, budući da je slična svima (str. xiii). Počinje nizom pomoćnih uvodnih poglavlja za čitatelja: *Alphabetical list of entries* (str. ix-x), popis unosa koji čini osnovu djela, organiziran kao tematski rječnik s različitim riječima koje odgovaraju pojmovima, ličnostima, procesima ili mjestima, svi povezani s podrijetlom i prvim stoljećima kršćanstva; *Topical list of entries* (str. xi-xii), u kojem se slični unosi klasificiraju precizno prema temama; *How to use this book* (str. xiii-xiv); *Preface* (str. xv-xvi); *Timeline* (str. xvii-xxii), u kojem je slijed događaja od 587. pr. Kr. do 384. godine; *Historical overview* (str. xxiii-xxxi), povijesni uvod podijeljen po stoljećima (od 1. do 4. stoljeća), koji zbog svoje sinteze i pristupačnoga čitanja omogućuje svim vrstama čitatelja, posebno studentima, pregledan uvid u analizirano razdoblje.

Nakon uvodnih dijelova, rad počinje prvim dijelom, koji je najopsežniji u knjizi i, kao što smo naveli, čini tematski rječnik s unosima organiziranim abecednim redoslijedom: *The Rise of Christianity: A-Z* (str. 1-116), a unosi su sljedeći: Ambrose, Apostolic Succession Arians, Asceticism, Athanasius, Augustine, Catacombs, Christology, Constantine I, Council of Nicea, Dating, The Decian Persecution Diocletian, The Donatists, Earliest Fragment of the New Testament, Ecclesiology, Eusebius of Caesarea, Eusebius of Nicomedia, The Formation of the New Testament, The Great Fire of Rome Herod

the Great, Ignatius of Antioch, Jerome, Jerusalem, Jesus, Judaism, Julian, Mani, the Founder of Manichaeism, Manichaeans, Marcion, Nag Hammadi Collection, The Old Testament, Paul, Persecution in the First Century, Pharisees, The Pilate Inscription, Polycarp of Smyrna, Public Debates, Qumran, Sadducees, Tertullian, i Women in Early Christianity. Svaki od tih unosa objašnjen je na otprilike 2-3 stranice, a glavna im je vrijednost didaktička usmjerenost. Okuplja tekstove koji se mogu proučavati u akademskom kontekstu i na kraju je svakog odlomak *Further reading* s nizom biografskih referencija te, u nekim slučajevima, telematskih, preporučenih za proširenje informacija. Iako svaki od njih ima određenu neovisnost, povezani su s drugima, zbog čega se ponekad koriste mali odlomak *See also*.

U ovoj sekciji nalazi se jedna od glavnih prednosti, ali i jedan od rijetkih nedostataka knjige. Za prvo, možemo istaknuti da je prezentiranje informacija na taj način vrlo korisno s pedagoškoga stajališta u odgovoru na ciljeve i prirodu djela. Pruža vrijedne informacije i razumljiv i učinkovit tretman istih. Na taj je način moguće fokusirati se na akademskoj razini na specifične teme koje se mogu analizirati iz određene monografske perspektive. Osim toga, kao cjelina, nudi panoramski pogled na glavne probleme toga povijesnoga razdoblja. Međutim, možda biste se mogli zapitati zašto su odabrani ovi unosi, a ne drugi koji bi mogli biti jednako bitni ili važniji. Primjerice, u kategoriji mjesta pojavljuju se samo dva, Jeruzalem i Qumran, ali mogao bi se pojaviti u tom razdoblju i Rim. Istina je da je svaki odabir uvijek subjektivan i za svaki od tih članaka bilo bi mnogo razloga za i protiv. Važno je da nas, kao cjelinu, približe razdoblju koje proučavamo i da imaju naznačenu didaktičku vrijednost. Dodat ćemo da

imaju sličnu kvalitetu i homogenost, što cijenimo.

Sljedeće poglavlje također je vrlo privlačno: *Primary source documents*« (str. 117-158). Odabrani su različiti fragmenti iz dvanaest temeljnih izvora u tom povijesnom razdoblju, što dovodi do sljedećih unosa: 1. Solunjanima; Klement Rimski; Matej 1:15-4:25; Ignacije; Irenej; Tertulian; Ciprian; Eusebije; Origen; Ambrozije; Augustin; Eusebije iz Cezaree. Iako bismo opet mogli raspravljati o odabiru, očito je da su ključni izvori razdoblja obuhvaćeni. Svi odabrani tekstovi popraćeni su kratkim uvodom koji je vrlo prikladan i nužan za akademski cilj knjige.

U skladu je s navedenim sljedeće poglavlje naslovljeno *Key questions* (str. 159-195), u kojem dva različita stručnjaka odgovaraju na svako od tri postavljena pitanja: *Question 1: Why were Christians persecuted?* (str. 159-171); *Question 2: How did Christianity spread?* (str. 171-183); *Question 3: Why was Christianity popular?* (str. 183-195). Osim kontrasta u odgovorima od strane različitih autora, treba napomenuti da su popraćeni popisom bitnih izvora koji bi omogućili proširenje informacija (knjige i članci iz časopisa, elektronički izvori, veze do videozapisa i sl.). Ovo je poglavlje originalna ideja s velikim didaktičkim mogućnostima.

Rad završava poglavljem s anotiranim bibliografijom (*Select Annotated Bibliography*, str. 197-203), koja uključuje odabir knjiga i članaka, videozapisa i mrežnih stranica, indeks riječi i predmeta te kratke stručne biografije autora i suradnika. Ukratko, možemo zaključiti da je riječ o dragocjenom doprinosu koji na učinkovit i pristupačan način prikazuje rođenje i uspon kršćanstva u prva četiri stoljeća. Može se razumjeti prije svega kao alat namijenjen akademskom radu, što ga čini izuzetno korisnim.

José Gómez Galán

Clive Staples Lewis, *Izvan tihoga planeta: Svemirska trilogija I*. Split: Verbum, 2023.

Clive Staples Lewis (1898.-1963.) je sjevernoirski pisac. Diplomirao je filologiju i filozofiju na Oxfordu, gdje je niz godina predavao klasičnu filologiju, a potom je bio profesor na Cambridgeu. Poznat je po filološko-književnoj studiji *Alegorija ljubavi: Studija o srednjovjekovnoj tradiciji* te nizu bajki za djecu o kraljevstvu Narniji, kao i mnogim drugim djelima. Kao svjetovni teolog napisao je *Screwtapeova pisma* (31), a pisac je i znanstveno-fantastičnih romana (trilogije): *Out of the Silent Planet*, *Perelandra* i *That Hideous Strength*.

Djelo *Izvan tihoga planeta* podijeljeno je u 22 poglavlja, iza kojih slijedi *Post scriptum*. Poglavlja su označena rimskim brojevima, bez posebnih naslova.

Prvo poglavlje (str. 5-14) upozna je čitatelja s glavnim likovima romana: Elwinom Ransomom, poznatim profesorom filologije na Sveučilištu u Cambridgeu, njegovim kolegom iz mladih dana, Devinom, također sveučilišnim profesorom, i Westonom, uvažanim znanstvenikom (fizičarom). Susreću se za vrijeme Ransonova ljetnoga odmora u jednoj neobičnoj i neugodnoj situaciji, koja će se pretvoriti u svemirsku avanturu.

U drugom poglavlju (str. 15-21) Ransom postaje zatočenik, a u trećem (str. 22-25) se budi u misterioznoj napravi. U četvrtom (str. 26-32) shvaća da je u svemirskom brodu i da ga Devin i Weston odvođe, po nečijem zahtjevu, na planetu Malacandru, odnosno Mars. U petom poglavlju (str. 33-40) Ransom otkriva ljepotu svemira. Shvaća da nije riječ o mračnom i mrtvom bezdanu, nego o predivnom prostoru svjetlosti i života koji ga ispunja čudesnom milinom.